

Uvodne napomene

- Bavili smo se onim aspektima mandata koji se odnose na:
  - djela (vrstu kršenja prava),
  - vremenski period koji bi REKOM u svom istraživanju „pokrio“,
  - područje koje bi pokrio,
  - aktere čijim bi postupanjem REKOM bavio (da li samo pojedinci, ili i određene institucije), i
  - pitanje da li bi se REKOM bavio i istraživanjem uzroka rata - ili bi se ograničio na utvrđivanje činjenca o počinjenim kršenjima u tijeku rata.
- Dakle, *nismo* se bavili drugim aspektima mandata (mandata „u širem smislu“), tipa
  - javna slušanja,
  - ovlašćenja (odnosno moći) komisije,
  - o čemu bi trebale biti preporuke koje bi REKOM u konačnom izveštaju uputio vladama.
- Jako puno ideja je iznijeto (produktivna rasprava)..
- O nekim pitanjima imali smo manje-više konsenzus, tj. više ljudi je iznijelo isti ili sličan stav, a niko nije izrazio tome suprotno gledište, bar ne juče u raspravi. Uskoro ću reći koja su to pitanja oko kojih je bilo bitnog slaganja.
- Bilo je, međutim, i dosta pitanja o kojima su iskazana međusobno sutprostavljena mišljenja.
  - Čini nam se da u ovoj fazi, po tim pitanjima oko kojih postoje bitne razlike, možemo evidentirati te različite stavove, a u daljnjem konsultativnom procesu ostaje da se o tim razlikama odgovora, i da se vidi kako se može naći zajednički jezik, odnosno takvo viđenje mandata koje će za sve biti dovoljno prihvatljivo.

1. PODUDARNOST MIŠLJENJA

Dijela

- Nije realno očekivati da REKOM obuhvati sve vrste zločine, ali nekima treba dati prioritet
- Kao zločini kojima bi u svom istraživanju REKOM trebao dati prioritet, istaknuti su:
  - Ubistva – kako civila, tako i ratnih zarobljenika
  - Prisilni nestanci
  - Silovanja
  - Zatvaranje u logore
  - Proterivanje stanovništva većih razmjera, unutar i izvan zemlje
  - Nasilna prostitucija (seksualno ropstvo)
  - Nasilna mobilizacija
  - (jedan tužilac) predložio da se REKOM bavi djelom nečovječnog postupanja koje ne dostiže nivo torture, jer sudovi ne mogu da stignu da se bave i tom vrstom djela
- Niko od učesnika nije eksplicite pominjao konkretne vrste zločina za koje smatra da, zbog ograničenog vremena i resursa koje će REKOM imati na raspolaganju, *ne bi mogli ući u mandat komisije*.

„Liste“ (žrtava, logora, masovnih grobnica, mesta u kojima su žene i muškarci silovani)

- Niko nije osporio da bi REKOM trebao izraditi „listu žrtava“.
- Pojašnjeno je da bi lista koju bi REKOM trebao napraviti ustvari bila lista gubitaka, dakle lista svih osoba koje su *izgubile život* ili *nestala* u vezi sa ratnim dejstvima. To bi uključilo ne samo žrtve kršenja ljudskih prava, nego i druge koji su poginuli u vezi sa oružanim sukobom (dakle borce koji su poginuli u sukobima).
  - Jedan učesnik je dao sugestiju da bi, uz ime svakog poginulog i nestalog, REKOM trebao da da opis okolnosti pod kojim je lice poginulo/nestalo.
- Osim liste poginulih i nestalih, pojedini učesnici su predložili da REKOM izradi i listu
  - logora,
  - masovnih grobnica,
  - mesta u kojima su žene i muškarci silovani)
- Rasprava je vođena o tome ko se smatra žrtvom. Nekoliko aspekata tog pitanja je diskutirano:
  - Rečeno da bi se pod „žrtvom“ trebale podrazumjevati osobe zaštićene Ženevskim konvencijama, tzv. Zaštićene osobe (dakle u prvom redu civili i ratni zarobljenici)
  - I ako je neko lice bilo počinitelj, ono je prije ili poslije toga moglo biti i žrtva.

- Ili, kako je to jedan učesnik formulirao, za to da li je neko žrtva, „nebitno je da li je on pri tome dobar ili loš čovjek“.
- Jedna učesnica je istakla da su i novinari bili žrtve, i da bi REKOM trebalo da se bavi i novinarima kao žrtvama. (Kao što ćemo vidjeti malo kasnije, dosta učesnika radionice je apostrofiralo i ulogu novinara kao odgovornih za stvaranje klime za kršenja prava, dakle novinara kao lica čiju bi odgovornost REKOM trebao istraživati).

Vijeme:

- Da se ne postavi „gornja granica“ vremenskog mandata, dakle da se ne završava 2001. godine, kako bi se ostavilo prostora i za istraživanje kršenja počinjenih i poslije toga.
  - Ilustracija: nestanci lica na Kosovu iz 2006. godine
  - Ilustracija: kontinuirani problem tzv. „izbrisanih“ u Sloveniji

Područje

- Rasprava o području koje bi trebalo ući u mandat REKOM-a bila je ustvari dosta kratka, jer se podrazumjeva da bi to trebalo biti područje Hrvatske, BiH, Kosova.
- (Bilo je manjeg neslaganja o tome da li se REKOM treba baviti i događajima u Sloveniji: O tome za koji minut).

Akteri:

- Veći broj učesnika u radionici iznio stav da bi se REKOM trebao baviti i djelovanjem određenih institucija.
  - Pri tome, najčešće je novinarska branša konkretno apostrofirana; dakle mediji, zbog njihove uloge u stvaranju klime za rat i za vršenja **zločina**
    - Jedan učesnik je pojasnio da se REKOM pri tome ne bi trebao baviti odgovornošću medija na apstraktni, neodređeni način, već bi trebao ukazati na *konkretne medije, njihove konkretne urednike, konkretne novinare*
  - Jedan učesnik je među institucije čijom ulogom bi se REKOM trebao baviti uvrstio i pojedine *policijske službe koje su držale logore* u kojima su brutalno kršena prava zatočenih.
  - Drugi učesnik je pod institucije čiju odgovornost REKOM treba istraživati uvrstio one organe vlasti koji su formirali logore u koje su potom ljudi zatvarani samo zbog svoje etničke pripadnosti.
- Više učesnika apostrofiralo negativnu ulogu međunarodne zajednice, sa obrazloženje da je ona bila prisutna sve vreme a na razne načine je ustvari dopustila krvoproliće. Iz toga razloga, smatrali su ovi učenici, REKOM bi se trebao baviti ispitivanjem uloge međunarodne zajednice, tj. njenom odgovornošću za počinjene zločine u ex-Jugoslaviji.

2. IRAZLIKE U MIŠLJENJU

Dijela

- Neki smatrali da REKOM ne treba da ponovno utvrđuje činjenice o zločinima koje su već utvrdili ICTY i domaći sudovi, u postupcima za ratne zločine, odnosno da utvrdi samo onaj dio činjenica (nekog već procesuiranog zločina) kojim ICTY ili domaći sud nije stigao da se pozabavi.
- Drugi smatrali da REKOM može da se bavi i utvrđivanjem činjenica o zločinima koje je procesuirao ICTY ili domaći sudovi, jer
  - Postoji nepovjerenje u značajnom dijelu javnosti na području ex-Yu u odnosu i na ICTY i domaće sudove,
  - Ako je sud nekoga oslobodio, to ne znači da žrtve zločina koji tu definitivno jeste bio počinjen sada ne bi mogle pred REKOM-om da govore o tom zločinu.

Odnos činjenica i „uzroka“

- Jedna od prvih diskutantkinja je rekla da se u ovom konsultativnom procesu ne može ignorirati činjenica da dosta učesnika konsultacija zagovara to da se budući REKOM bavi i pitanjem uzroka rata
- I u jučerašnjoj radionici, više učesnika istaklo – neki vrlo vrlo snažno – da pitanje uzroka treba ući u mandat
  - Možda, pri tome, juče nije dovoljno diskutirano o tome *na što se ustvari misli kada se kaže „uzroci“*.
    - Neki su rekli da pri tome misle na pitanje „ko je prvi počeo“, dakle koja država, ili koje rukovodstvo, je odgovorno za otpočinjanje rata.
    - Jedan učesnik to formulirao kao „geneza događaja“, kronologiju događaja, koji su prethodili otpočinjanju ratnih dejstava 1991. godine
- Druga grupa učesnika smatrala je da REKOM time ne treba da se bavi uzrocima. Razlozi:
  - to će proizvesti takve podjele (pretpostavljamo da se mislilo na podjele među samim članovima komisije) da će to dovesti komisiju (REKOM) u propast
  - neke od država koje treba da osnuju REKOM neće to htijeti učiniti ako se od REKOM-a traži da se bavi i pitanjem uzroka, shvaćenog kao pitanje o tome ko je odgovoran za otpočinjanje rata.
  - Neki su smatrali da treba povjesničarima ostaviti pitanje „kako je šta nastalo“

Vremenski period

- Više učesnika, Albanaca sa Kosova, reklo da bi REKOM trebao da se bavi kršenjima prava iz perioda prije 1991. godine
- Dakle, *nismo* se bavili drugim aspektima mandata (mandata „u širem smislu“), tipa
- Dakle, *nismo* se bavili drugim aspektima mandata (mandata „u širem smislu“), tipa
- Dakle, *nismo* se bavili drugim aspektima mandata (mandata „u širem smislu“), tipa

(malo neslaganje) Područje

- Rasprava o području koje bi trebalo ući u mandat REKOM-a bila je ustvari dosta kratka, jer se podrazumjeva da bi to trebalo biti područje Hrvatske, BiH, Kosova.
- Jedino se raspravljalo o tome da li bi se REKOM trebao baviti kršenjima prava u Sloveniji, kako ratom u junu-lipnju 1991. g., tako i tzv. „izbrisanima“, kao žrtvama kršenja prava koje je slovenačka država činila u kasnijim godinama
  - Ovde je ustvari reč o malom neslaganju, utoliko što je samo jedan učesnik iznijeo mišljenje da Slovenija NE treba „ući“ u mandat (uz argument da nije bilo ozbiljnijeg oružanog sukoba tamo). Dva ili tri učesnika smatralo je suprotno, da se REKOM treba baviti i relevantnim kršenjima prava u Sloveniji.
- Makedonija nije pominjana, mi pretpostavljamo da zato što su učesnici podrazumjivali da REKOM treba da se bavi i oružanim sukobom u Makedoniji iz 2001. godine.

„Počinioci“

Iako nije bilo zamišljeno da tema naše radionice bude i tretman počinitelaca od strane REKOM-a – jer juče je jedna druga radionica imala to kao temu – ipak se više učesnika osvrnulo i na to.

- Neki su smatrali da REKOM treba da se fokusira isključivo na žrtve, a ne i na počiniocima, svejedno da li počiniocima kao pojedince sa imenom i prezimenom, ili počiniocima u smislu institucija (vojnih i policijskih formacija, drugih državnih institucija) odgovornih za ratne zločine i druga teška kršenja ljudskih prava
- Drugi su smatrali da REKOM treba da se bavi i počiniocima, i to:
  - konkretnim osobama-počiniocima (recimo tako što bi REKOM napravio *popis svih pravosnažno usuđenih ratnih zločinaca*);
  - Jedinicama koje su boravile na određenom području u vrijeme kada su na tom području počinjeni zločini;
  - odgovorim institucijama.

IZVEŠTAJ SA DRUGE RADIONICE: Struktura REKOM-a, Kriterijumi i način izbora članova REKOM-a

Ovu radionicu je moderirao **Aleksandar Trifunović**

Učesnici radionice su bili:

1. Ervin Blažević, Mladost,
2. Amir Talić, S. Most,
3. Samir Sinanović, S. Most,
4. Žarko Radić, Republička organizacija porodica zarobljenih i poginulih boraca, B. Luka,
5. Jasmin Jašarević, Proni Centar za Omladinski razvoj, Brčko,
6. Admir Sarajlić, Udruga zatočenih, Brčko District,
7. Nehari Sharri, Forum ZFD, Kosovo office,
8. Senad Delalović, udruženje logoraša, Livno,
9. Sanja Elezović, Fondacija Institut za orvreno društvo, Crna Gora,
10. Sead Gonć, Udruženje nestalih, nasilno odvedenih i ubijenih Bošnjaka, Brčko District,
11. Mario Reljanović, Centar za unapređenje pravnih studija, Beograd,
12. Duško Medić, Zelena mreža Vojvodine,
13. Suzana Kunac, B.a.B.e.
14. Avni Melenica, Udruženje porodica nestalih „22 Maj“, Vučitrne,
15. Ylber Maxhuni, NVO „Smart“, Vučitrne,
16. Nexhat Ismajli, Akcija za nenasilje i izgradnja mira, ANP Gnjilane,
17. Gazmir Raci, Pro Peace Platform, Priština,
18. Husnija Avdagić, Udruženje logoraša „Prijedor 92“,
19. Lozanka Radončić, Udruženje Rodoljublja „Vera, Nada, Ljubav“,
20. Marinko Đurić, udruženje ubijenih i nestalih na Kosovu i Metohiji,
21. Borka Rudić, BH novinari, Sarajevo,
22. Alma Đaferović, Kantonalno Tužilaštvo, Tuzla,

U drugoj sesiji radionice pridružili su se i

1. Andrej Nosov, YIHR, i
2. Emina Bužinkić, mreža mladih Hrvatske.

Radionicu je otvarao **Aleksandar Trifunović** koji je pozvao učesnike da daju svoj doprinos na radove radionice a potom im je postavio pripremljena pitanja, a koja su bila:

- Da li bi REKOM bio organizovan na centralnu i regionalne urede,
- Gde bi bilo sedište REKOM-a,
- Gde bi bili locirani uredi, i

- Koji mehanizmi bi obezbedili da uredi REKOM-a budu nezavisniji od Vlada.

Na početku reč je uzeo **Duško Medić** koji je rekao da je razmišljao o strukturi i on misli da komisija bi mogla da ima do 200 članova koji bi bili angažovani. Potom je dodao da je važno prvo utvrditi ciljeve a potom na osnovu toga razviti strukturu. Naglasio da jedan od ciljeva je da se zadovoljava pravda za žrtve i da mora da bude javno saslušanje žrtava, ali pri tom je dodao da mora se obezbediti istinitost tih izjava i zbog toga bi trebala da bude ekipa koja bi vršila proveru istinitosti tih izjava.

Suzana Kunac se složila da komisija treba da ima glavni ured ali i lokalne urede. Njena ideja je bila da prvo mora se praviti mapa prostora gde je bilo najviše zločina. Po njoj jako je važno da se stvara autoritet koji će nositi teret REKOM-a. Ona je dodala da ne treba da se stvara neki birokratski aparat unutra REKOM-a. Moderator je je tu dodao da tu se moraju angažovati profesionalci.

Učesnik radionice iz R. Srpske (**Husnija Avdagić**), je rekao da mora da se pronade način da REKOM ima podršku sa svih strana, uzeo je primer da u Kozavcu će imati ali šta će biti sa Srbima, da li će oni dati podršku pa je dodao da u Prijedoru još uvek heroji oni koji su bili osuđivani od strane ICTY. Na kraju je dodao da REKOM je posao, i to teški.

Marinko Đurić je rekao da prvo bi trebali razmišljati o kriterijumima za osnivanje kancelarija. Zbog svega što se događalo u bivšoj Jugoslaviji, sadašnji centri nastalih država nisu zgodno mesto za sedišta glavne kancelarije REKOM-a. Zato, on je predložio da to bude negde u BiH. U vezi kriterijuma izbora članova komisije g. Đurić je rekao da oni moraju da imaju čistu biografiju, da nisu bili angažovani u ratovima ni u kom obliku pa čak ni oni koji su politički aktivni.

Posle ove rasprave moderator radionice G. **Aleksandar Trifunović** je postavio učesnicima druga pitanja koja su bila:

- Koliko članova treba da ima REKOM,
- Po kom „ključu“ – jednak broj iz svake države ili..
- Po kojoj proceduri treba da se odabiru članovi komisije unutra država.

Bez obzira da su učesnicima su postavljena na ovakav način pitanja ni nisu se bavili mnogo ovim pitanjima. U nastavnu reč je uzela **Borka Rudić**, koja je rekla da je važno naglasiti da je jako važan regionalni karakter Komisije. Dodala je da komisija treba da ima upravljačku strukturu i da njen predlog je da sadašnja koordinaciona grupa mora da drži vlasništvo nad REKOM-om. Dodala je da mora da postoje stručni timovi u radu komisije, naročito kada se uzimaju izjave od svedoka, a to trebalo da budu sociolozi i psiholozi, koji takođe moraju da budu osobe od integriteta. Na kraju je dodala da sve žrtve moraju se na isti način da se tretiraju.

Gazmir Raci je rekao da mi ne trebamo uzeti paralele. Jako je važno kako obezbediti normalnu komunikaciju među članovima komisije, misleći na članove iz različitih etničkih zajednica. Oko izbora članova komisije Raci je rekao da po njegovom mišljenju tu bi mogli biti od koristi i oni koji su učestvovali na ratovima, kao što su veterani rata.

Ylber Maxhuni je rekao da glavni ured komisije bi trebalo da bude van teritorija zemalja nastala od raspada bivše Jugoslavije, u neku treću zemlju.

(za ovu dvojicu govornika nisam uspeo da pišem beleške jer sam prevodio, pa ako Aleksandar ima nešto da dodaje bilo bi dobro)

Potom je uzeo reč jedan učesnik iz BiH (ne mogu se setiti ko je bio!!!), koji je rekao da treba biti jako pažljivi sa članovima Komisije i prvenstveno treba da se vidi moral, a gde će biti sedište komisije je manje važno. Dodao je da ne mogu biti članovi komisije veterani, jer ako oni nisu počinili zločine zašto nisu ih sprečili. Zatim je dodao da na Forumu je zastupljeno jako malo žrtava odnosno njihovih udruženja. On je potencirao važnost saradnje sa Institucijama koja već postoje i spomenuo Institut za nestale osobe. Dodao je da mora da postoji priprema svedoka za svedočenje.

Senad Delalović je rekao da mi ne moramo se povezati sa iskustvima stranaca. On je rekao da šta god mi odlučili ovde to neće zavisiti od nas, neko drugi će odlučiti o svim pitanjima oko Komisije. Ako se Komisija bude formirala jednog dana onda je bitno da glas žrtava bude važan deo rada Komisije. I on je naglasio da članovi komisije moraju biti osobe od visokog morala.

Andrej Nosov je rekao da izbor članova komisije treba da bude na regionalnom nivou i da treba biti određen broj iz svake zemlje. Dodao je da proces izbora članova mora da bude javan i rekao je da postoje ljudi čiji integritet je jako na nivou ali nisu prihvaćeni od društva. Zato, naglasio je Nosov, bitno je da se uzimaju u obzir bazični kriterijumi, da oni ne budu osuđivani i dr. Svakako, moraju se uzeti u obzir stav boraca za ljudska prava. Ljudi iz lokalne sredine učestvuju u nacionalnim kancelarijama.

Gazmir Raci je postavio pitanja koja se odnosila na strukturu komisija u nacionalnom nivou (etnička pripadnost), šta će se desiti sa Vladinim Komisijama i sl. Na ta njegova pitanja odgovorio sam ja (Bekim Blakaj), rekavši da naravno sve zajednice moraju biti kao članovi komisije i da radovi Vladinih Komisija o nestalim osobama moraju nastaviti svoj rad jer oni imaju jasan određen cilj, pronalaženje nestalih osoba.

Marinko Đurić je naglasio da sve zemlje su multietničke i prema tome i parlamenti država su multietnički, i na takav način, koliko toliko, može da se obezbedi da Vlade neće uticati na Komisiju. Ne trebamo mnogo politizirati celi ovaj proces, jer krajnji cilj je da dožemo do istine.

Emina Bužinkić takođe se osvrnula na važnost morala i integriteta članova komisije. Dodala je da akademska zajednica mora da bude prisutna ali je dodala da mogući članovi komisije iz međunarodne zajednice mogu biti problematična tema. Ona ne misli da može se sprečiti uticaj vlada na Komisiju ali je dodala da komisiju moraju da imenjuje parlament a ne vlade, mada to ne garantuje neuticaj Vlada na Komisiju.

Duško Medić je naglasio da u komisiji pored naučnika moraju biti i statističari, i to upravo zbog važnosti promovisanja podataka i senzibilizaciju država. On je dodao da regionalni pristup će biti garant da Vlade pojedinih zemalja neće uticati na Komisiju.

Moderator radionice, G. **Aleksandar Trifunović** je zaključio radove druge radionice koja se bavila pitanjima o Strukturi REKOM-a, Kriterijumima i načinu izbora članova REKOM-a

„Javno slušanje i odnos REKOM prema izvršiocima zločina i kršenja ljudskih prava“

Razumeli smo svi da je brojnim učesnicima naše radionice, žrtvama, odnosno predstavnicima udruženja žrtava bilo važno da ispričaju svoju muku, da budu saslušani i da očekuju da se u najmanju ruku činjenice o tome utvrde ovde na licu mesta.

Podsetili smo se da smo u ovoj našoj inicijativi već srećom daleko odmakli od političkih govora i suprotstavljenih terminologija i stigli do neophodnog međusobnog uvažavanja koje nam je neophodno da zajedničkim snagama, jedinstveno, dođemo do osnivanja regionalnog tela koje bi imalo šansu da utvrdi činjenice o zločinima i kršenjima ljudskih prava koje nas sve na sličan način bole.

Nije nam bilo prijatno da prekidamo lične ispovesti, i verovatno nekoga i povredimo, ali smo za danas morali, za sve nas, da obezbedimo nekakve zajedničke preporuke za one koji će sastavljati nacrt modela REKOM o tome da li mislimo da su nam javna slušanja žrtava potrebna i ako da na koji način da se ona sprovede.

Složili smo se da su javna slušanja neophodna, kao vid komunikacije delovanja REKOM sa spoljnim svetom, kao nešto što bi izvesno moglo da doprinese da najšire građanstvo na ovim prostorima po prvi put čuje za zločine i patnje koje su ljudi pretrpeli i da bi to više, od pisanih ili pravnih zaključaka, moglo da doprinese da se razvije razumevanje, saosećanje i doprinese da ljudi na ovim prostorima na rat i zločine više nikada ne pristanu.

Javna slušanja treba organizovati kako sa žrtvama, tako i sa svedocima, i izvršiocima, kako bismo sagledali celovitu istinu, ali tako da slušanja žrtava svakako budu brojnija, nego slušanja izvršilaca. Obezbediti da sve direktno prenose elektronski mediji. Predvidja se da početak slušanja izvršilaca može da izazove lančanu reakciju svedočenja.

Javne sesije REKOM treba da posveti i ulozi institucija i organizacija u ratnim zločinima i kršenjima ljudskih prava, kao što su mediji, tužilaštvo, sudstvo, crkve, ali i službenika međunarodnih organizacija.

Važno je kako izvršiti selekciju onih svedoka – žrtava koje će da svedoče; trebalo bi da to budu one žrtve čije iskaze podržavaju i drugi dokazi; treba obezbediti da svedoče predstavnici različitih grupa žrtava.

Kod imenovanja izvršilaca u iskazima žrtava koje javno svedoče i u krajnjem izveštaju, da treba voditi računa o dodatnim dokazima koje mogu da podrže imenovanje, u skladu sa standardom za oslobađanje odgovornosti za klevetu, ali je potrebno i dati pravo imenovanima da odgovore na takve optužbe

Važno je motivisati javnost na slušanje ali i žrtve da govore (mnogi su više puta davali iskaze bez rezultata); da je važna promena klime u društvu da bi žrtve govorile

Neophodno je obezbediti stvarnu delotvornu zaštitu svedoka, to bi za REKOM morale da pristanu da ozbiljno rade države.

Uspostaviti regionalni dokumentacioni centar – datoteka svedočenja

Ko se smatra žrtvom – razumeli smo da se taj pojam višeznačno doživljava, počev od tumačenja da su žrtve one osobe koje su stradale ili koje su oštećene nekim od različitih vrsta ratnih zločina i teških kršenja ljudskih prava, do shvatanja da postoje i žrtve zabluda, žrtve pogrešne politike itd. Mislim da smo se razumeli da će REKOM pojam žrtve tumačiti u skladu sa svojim mandatom – vrstama ratnih zločina i kršenja ljudskih prava kojima će se baviti

Konstatovali smo da u krivičnim zakonima svih naših država, ili bar nekoliko njih, postoje instituti kao što su olakšavajuće okolnosti u vidu kajanja, odnosa prema žrtvi, itd, ublažavanje kazne i različite vrste amnestije i pomilovanja, institut svedoka saradnika itd. Stavovi po pitanju treba li obezbediti amnestiju ako za uzvrat počinitelac da istinito svedočenje o zločinu, npr. pruži informaciju o nestalima, bila su podeljena.

Da je neophodan pristanak porodice za davanje amnestije

Izveštaj s radionice „Zašto REKOM?“

- Kod nas rat nije završen. Put o istine je istina. Još je puno nerasvjetljenih ubojstva, nerazjašnjenih deportacija izbjeglica. Bez istine nema iskrenog praštanja i pomirenja. Tek kroz istinu može početi proces nedekorativnog pomirenja.
- Svidja mi se ova inicijativa za REKOM, ali komispija prvo treba da se zasniva u nacionalni nivo.
- Podržavam REKOM, i houc da znate da niko ko veterani rata nemoze dati doprinos za takvu inicijativu. Niko ne razume bolje od nas znacaj ove initiative za mir u nasim prostorijama.
- Obitelji ne znaju gdje se nalaze njihovi članovi, oni ne mogu naći duševni mir dok ne doznaju što se desilo s njihov najbližima. Lokalne su vlasti traganje smjestili nisko na listi prioriteta.
- Važno je rasvijetliti nestanke svih na prostoru bivše Jugoslavije i pomagati drugima te uvažiti sve žrtve.
- Sve treba gledati kao ljude jer nas sve spaja bol a moj je prijedlog da REKOM kao istražno tijelo prvo počne kao inicijativa na lokalnoj razini i da se poslije formira regionalna komisija
- Između REKOMa, sudova i drugih međunarodnih institucija treba postojati vrlo tijesna, svakodnevna suradnja
- Pokušajmo zajednički naći najbolje rješenje kako doći do činjenica pa onda tužiteljstva mogu odraditi svoj posao
- Vrijeme nije saveznik u ovom procesu. Ni nakon 17 godina ne zna se za lokacije primarnih i sekundarnih grobnica. Bitno je ubrzati proces traženja i ekshumacija te proces identifikacija kroz uzimanje uzoraka i analizu uzoraka krvi. Do sada je za zločine odgovaralo malo ljudi. Činjenice trebaju svi znati pa bi REKOM trebao identificirati sve događaje na području bivše Jugoslavije.
- Treba se baviti i kršenjem ljudskih prava i sloboda prije devedesetih. Mnogi predmeti zastarijevaju i čekaju na sudovima. Mnogi svjedoci su već stari i REKOM može biti šansa da govore.
- REKOM može vršiti snažniji pritisak na vladajuće strukture da se angažiraju i da sudovi sude počiniteljima sa svih strana ratova i da se intenziviraju istrage.
- REKOM može pomoći porodicama nestalih da pronađu istinu Nadam se da će nas istina objelodaniti i da će nas obasjati svjetlo istine
- Inicijativa za REKOM nas uči da slušamo i razumijemo patnju drugih, da slušamo tuđu bol, naše komšije koje možda nismo umeli da razumijemo prijue deset godina. REKOM nas je naučio da pustimo suzu i za tuđu bol. Prolaze godine i treba zvanično zabeležiti što se dogodilo. Možda će REKOM pomoći da se skine ta anatema o zločinačkom narodu i da moja djeca mogu u miru otići kući jer će zločinci odgovarati za zločine.
- Inicijativa za REKOM daje poticaj za prikupljanje i čuvanje podataka o zločinima, kako bi se izbjegle manipulacije i kako bi se sačuvali podaci za buduće generacije.
- Važno je sačuvati lične priče kako bi više znali o našim sugrađanima i komšijama. REKOM nam treba jer nam je zajednička patnja i zaboravljenost. Vrlo je važno zabilježiti ličnu patnju.
- Institucije vlade trebaju dati legitimitet ovoj inicijativi

Otvorena su dva bitna pitanja:

- Kako balansirati prošlost i budućnost? Hoće li REKOM biti isključivo usmjeren na prošlost ili će se okrenuti i budućnosti?
- Kako definiramo žrtvu? Jesu li djeca palih boraca žrtve? Jesu li žrtve torture žrtve? Kako tretiramo borca paramilitarne jedinice koji je pogođen protivrakernim projektilom?
- Prvo treba osnivati komisiju u nacionalni nivo, kako ce taj nivo da saradjuje sa REKOM ?

Radionicu su vodile. Shukrije Gashi i Vesna Teršelič